

розвитку, з пошаною її гідності і суб'єктності.

До законних завдань дитячого омбудсмена належать також захист дитини перед насильством, жорстокістю, експлуатацією, деморалізацією та іншим аморальним ставленням до неї [5, с. 82–85].

Дитячий омбудсмен не наділений повноваженнями звертатися до Конституційного Суду щодо дослідження відповідності нормативного акту із Конституцією або з актом вищої інстанції, не має також процесуальних повноважень Уповноваженого з Прав людини, що ще раз наголошує на необхідності їхньої скоординованої діяльності.

Дитячий омбудсмен повинен бути радше заступником Уповноваженого з Прав людини, що зміцнювало би його в компетентному вимірі. Альтернативним вирішенням було би посилення компетенції Уповноваженого з Прав Дитини та введення у Конституцію гарантії його незалежності.

1. Конвенція про права дитини. Ратифіковано Постановою ВР N 789-XII від 27.02.91. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

2. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. ст.142.

3. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. ст. 141.

4. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997, N 776/97-ВР

5. К. Мясковська-Дашкевич. Структурна позиція і компетенція Уповноваженого з прав дитини у Польщі. *Вісник Львівського університету* (серія юридичні науки) Вип. 49. С. 82–85.

Олексій ТИТАРЕНКО

професор кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, доцент

СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ВІДПРАВЛЕННЯ ПРАВОСУДДЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТІВ

Основні положення міжнародних документів (ООН, ЄС, Ради Європи), які торкаються питання захисти прав і свобод людини та забезпечення верховенства права у сфері протидії злочинності та відправлення правосуддя, повинні враховуватись країною-учасницею (підписантом) при формування свого національного законодавства у відповідній сфері. В якості прикладу

зазначимо, що тільки за інформацією Європейського комітету з проблем злочинності Ради Європи (European Committee on Crime Problems – CDPC), у межах міжурядового правового співробітництва у сфері кримінального права і процесу, криминології та пенології, CDPC розроблено понад 41 кримінально-правову конвенцію, а також значну кількість рекомендацій (понад 120) у сферах, де не було можливо або необхідно було прийняти обов'язкові правові документи [1]. Станом на січень 2020 року CDPC вже надав країнам-учасникам ключові юридичні та технічні вказівки за багатьма відомими конвенціями Ради Європи, включаючи Конвенцію проти насильства щодо жінок та домашнього насильства (Стамбульська конвенція, 2011), Конвенцію MEDICRIME (2011), Будапештську конвенцію про кіберзлочинність (2001), Лансаротську конвенцію проти сексуального насильства над дітьми (2007), Нікосійську конвенцію про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями (2017), Конвенцію Ради Європи проти торгівлі органами людини (2016) [2], до яких приєдналися і Україна.

Надалі виявлення наміру (прагнення) до позитивних змін, поєднаних з реалізацією міжнародних документів, відображається на державному рівні у відповідних стратегічних, програмних (планових) документах. Щодо України, то у напрямку забезпечення верховенства права, зокрема при здійсненні правопорядку та правосуддя, передбачаються конкретні заходи у таких документах державного рівня, як-от: План дій Ради Європи для України на 2018-2022 роки (2018), План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки (2021), Стратегія людського розвитку (2021), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (2020), Концепція Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року (2021), Стратегія протидії катуванням у системі кримінальної юстиції (2021), Стратегія кібербезпеки України «Безпечний кіберпростір – запорука успішного розвитку країни» (2021), Стратегія біобезпеки та біологічного захисту (2021), Стратегія інформаційної безпеки (2021), Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік (2021) та інші. Варто зазначити, що останнім часом положення міжнародних документів, в тому числі і тих, які торкаються питань протидії злочинності та відправлення правосуддя, враховують при вдосконаленні чинного кримінального та кримінально процесуального законодавства. Щодо кримінального законодавства, то, починаючи з кінця 2019 року, положення значної кількості міжнародних документів, які ратифіковані Україною, стали підґрунтям для формування проєкту нового Кримінального кодексу України робочою групою з питань розвитку кримінального права (у складі Комісії з питань правової реформ) [3–4].

У той же час варто звернути увагу на наявні загрози забезпеченню верховенству права, які виникають у сфері протидії злочинності, відправлення правосуддя та прослідковуються через низку міжнародних документів. Одним з останніх таких документів є Кіотська декларація щодо

розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права: на шляху до виконання Програми сталого розвитку до 2030 року, прийнята за результатами 14 Конгресу ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя (Кіото, 7–12 березня 2021) та затверджена Резолюцією Генеральної Асамблеї 76/181 від 16 грудня 2021 року (Кіотська декларація) [5; 6]. У Кіотській декларації в черговий раз наголошується на обов'язку країн заохочувати і захищати всі права людини і основні свободи у процесі неупередженого відправлення правосуддя та у діяльності щодо попередження злочинності та боротьби з нею. У той же час в Кіотській декларації визначається низка загроз, які необхідно враховувати країнам та на подолання яких бажано спрямовувати зусилля. До них віднесені, зокрема, такі: поширення транснаціональної та організованої злочинності; недостатня стійкість правоохоронних та судових органів до нових викликів, які пов'язані з поширенням COVID-19; поширення різних форм гендерного насильства, включаючи гендерно мотивовані вбивства; поширення домашнього насильства; неефективність компенсаційних та реституційних механізмів допомоги жертвам кримінальних правопорушень, особливо від насильницьких злочинів; наявні недоліки у забезпеченні ефективного захисту свідків у кримінальних провадженнях; наявні проблеми уразливості дітей та молоді, які стикаються з системою кримінального правосуддя; наявні недоліки у процедурах кримінального переслідування (практика недобровільного отримання показань); проблеми забезпечення людських умов тримання засуджених місцях несвободи; проблеми у забезпеченні незалежності судових органів; поширення корупції; поширення використання новітніх технологій при вчиненні злочинів («темний бік технологічного прогресу»). Перераховані загрози також зазначаються і в конвенційних документах та рекомендаціях, які розробляє CDPС [1; 7].

Поряд з цим Україна, як і інші країни, вже готується до нових викликів, пов'язаних з забезпеченням прав і свобод людини, зокрема, пов'язаних з тенденціями поширення використання штучного інтелекту в різних сферах життя людини та держави. Зокрема, в напрямку протидії злочинності європейською спільнотою звертається увага на подолання можливих викликів для кримінального та кримінально процесуального законодавства при запровадженні штучного інтелекту (*artificial intelligence*), особливо при реалізації концепції «електронна особа» (наприклад, використання «робота-судді», якій бере участь у судовому процесі, «електронного адвоката», «юридичне консультування через інтелектуальних чат-ботів»), а також доцільності встановлення кримінальної відповідальності за незаконні дії вчинені «електронною особою» [8]. Щодо правового статусу «електронна особа», то, враховуючи положення Резолюції Європейського парламенту від 16 лютого 2017 року з рекомендаціями Комісії з цивільно-правових норм щодо робототехніки (2015/2103(INL)), передбачається, у довгостроковій перспективі, створення конкретного правового статусу для роботів, щоб

принаймні найскладніші автономні роботи могли бути визнані такими, що мають статус електронних осіб, відповідальних за компенсацію будь-якої шкоди, яку вони можуть завдати, і, можливо, застосування електронної особи у випадках, коли роботи приймають самостійні рішення або іншим чином самостійно взаємодіють з третіми сторонами [9]. У ст. 6 Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) закріплене право розгляду справ незалежним і безстороннім судом [10]. Проте сама ст. 6 Конвенції не містить прямої заборони використання штучного інтелекту, а також не зазначається, що правосуддя здійснюється лише суддею-людиною. Усе це дає широкі можливості для використання штучного інтелекту при здійсненні правосуддя. У той же час, дана робота повинна проводитись із дотримання положень Етичної хартії (2018) щодо використання штучного інтелекту у сфері правосуддя, прийнятої Європейською комісією з ефективності правосуддя (European Commission for the Efficiency of Justice – CEPEJ) [11].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що для України, яка прагне стати повноправним членом Європейського Союзу, забезпечення прав і свобод людини у сфері протидії злочинності та відправлення правосуддя є пріоритетним. У перспективі передбачається посилена увага з боку держави за цими процесами при міжнародному співробітництві у кримінальних справах (зокрема, щодо екстрадиції, не допускаючи випадки застосування компетентними органами аналогію закону при встановленні екстрадиційного кримінального правопорушення), забезпеченні взаємної правової допомоги, протидії корупції, відмиванню грошей, поводженні з ув'язненими, запровадженні відновного правосуддя, забезпеченні механізмів захисту потерпілих (надання допомоги потерпілим від злочинів), а також унеможливлення поширення окремих злочинів, які завдають суттєвої шкоди правам та свободам людини, зокрема, шляхом протидії кіберзлочинності, домашньому насильству, торгівлі людьми та органами, фальсифікації ліків в умовах поширення COVID-19, екологічній злочинності, протиправному використанню штучного інтелекту та іншим злочинам, визначені окремими конвенціями та рекомендаціями Ради Європи.

1. Conventions under the authority of the CDPC. URL: <https://www.coe.int/en/web/cdpc/conventions>.

2. European Committee on Crime Problems. URL: <https://www.coe.int/en/web/cdpc/european-committee-on-crime-problems>.

3. Питання Комісії з питань правової реформи: Указ Президента України від 07.08.2019 р. № 584/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/584/2019#Text>.

4. Текст проєкту Кримінального кодексу України станом на 18.01.2022. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/01/18/kontrolnyj-proekt-kk-18-01-2022.pdf>.

5. Fourteenth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice: Adopted by the General Assembly on 16 december 2021. URL: <https://bit.ly/3L5AKUK>.

6. Кіотська декларація щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права: на шляху до виконання Програми

сталого розвитку до 2030 року (Киото, Японія, 7–12 березня 2021 року). URL: https://www.probaton.gov.ua/wp-content/uploads/2021/10/17_Kyoto_Declaration_V2102815-Ukr-PravoJustice.pdf.

7. Recommendations elaborated under the authority of the CDPC. URL: <https://www.coe.int/en/web/cdpc/resolutions-recommendations>.

8. Радутний О.Е. Кримінальна відповідальність штучного інтелекту. *Інформація і право*. 2017. № 2(21). С.124-132. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/17_1.pdf.

9. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). European Parliament Official web-site. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html.

10. Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

11. European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment. Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3-4 December 2018). URL <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>.

Мирослав ТРЕЦОВ

професор кафедри управління
та адміністрування Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
доктор наук з державного управління

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ СВІТОВИХ РЕЙТИНГІВ

За індексом людського розвитку, який представляє собою інтегральний показник, що розраховується для оцінки стану охорони здоров'я, освіти та доходів у кожній конкретній країні як основних характеристик людського потенціалу, за звітом Програми Розвитку ООН станом на 2020 р. Україна посіла 74 позицію зі значенням індексу на рівні 0,779, що відповідає високому рівню людського розвитку і є на рівні країн, які змінюють індустріальний спосіб соціально-економічних відносин та постіндустріальний. Проте за роки незалежності країна спустилася в світовому рейтингу на 20 позицій, не досягнувши практично жодного розвитку майже за три десятиліття незалежності. З європейських країн Україні поступились лише Вірменія (81 позиція), Північна Македонія (83 позиція), Азербайджан (88 позиція) та Молдова (90 позиція) [2].

Недостатність волі українського суспільства щодо побудови соціально орієнтованої конкурентоспроможної ринкової економіки перетворює Україну на одну з країн з найбільш розчарованим та незадоволеним населенням. За